

Politieke voorkeur en antwoordgedrag van respondenten in politieke opiniepeilingen

door Geert LOOSVELDT

Hoofddocent bij de afdeling dataverzameling en analyse van het departement sociologie van de K.U.Leuven

I. Inleiding.

Over wat er allemaal kan fout lopen met opiniepeilingen in het algemeen en peilingen naar de politieke voorkeur in het bijzonder wordt vrij regelmatig gerapporteerd¹. Meestal gebeurt dit naar aanleiding van een verkiezing waarbij de peilingsresultaten worden vergeleken met de reële verkiezingsuitslag. Niet zelden is de conclusie bij een dergelijke vergelijking dat de verschillen (te) groot zijn en dat de peilingen bijgevolg gefaald hebben. Een typisch voorbeeld hiervan was de parlementsverkiezing van 13 oktober 1985 waar de opiniepeilers werden uitgeroepen tot de grote verliezers. Men had immers de winst van Agalev en SP fors overschat en in feite was elke peiling slechts gedeeltelijk juist. Ook bij de recentste Europese verkiezingen van 12 juni 94 waren de peilingsresultaten terug een belangrijk element bij de duiding van de verkiezingsuitslag. De peilingen bleken onjuist. De door de peilingen voorspelde winst voor de VLD werd niet gerealiseerd. Mede hierdoor werd de VLD eerder als een verliezer beschouwd.

Bij de duiding van dit falen en het zoeken naar een verklaring wordt o.a. verwezen naar het belang van een representatieve steekproef, de vooronderstellingen die men maakt over de personen die hun voorkeur niet kenbaar maken, de wijze waarop de vragen geformuleerd zijn en de wijze waarop de vragen door de interviewer feitelijk gesteld worden.

Een van de mogelijke oorzaken van het falen van peilingen die zelden vermeld wordt is de geschiktheid van personen om via een interview zijn opinie of zijn voorkeur te uiten. Wellicht niet alle personen die meewerken aan een interview (respondenten) beschikken over dezelfde vaardigheden om te voldoen aan alle taakvereisten die een interview impliceert. Respondenten hebben een differentieële geschiktheid om mee te werken aan een interview en wellicht zijn er respondenten die over onvoldoende vaardigheden beschikken. In dit laatste geval gaat het om moeilijk interviewbare respondenten². Men kan daarbij opmerken dat het probleem niet de geschiktheid van de respondent is, maar wel de geschiktheid van het survey als methode voor het meten van bepaalde opinies binnen bepaalde bevolkingsgroepen. Eenmaal een vragenlijst voor een survey-inter-

1 J. BILLIET, Hoe (vermijden te) liegen met statistieken? Criteria voor een goed gebruik van bevindingen uit onderzoek naar de publieke opinie. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1989, 6, pp.631-653;

J. BILLIET, Ondanks beperkt zicht. Studies over waarden, ontzuiling en politieke verandering in Vlaanderen. SOI/K.U. Leuven, 1993, 203 blz.

2 G. LOOSVELDT, In te vullen door de interviewer. Het profiel en het antwoordgedrag van de moeilijk interviewbare respondent. In M. SWYNGEDOUW e.a., *Kiezen is verliezen. Onderzoek naar de politieke opvattingen van Vlamingen*. Acco Leuven, 1993, pp. 215-231.

view is opgesteld en bijgevolg de taakinhoud bepaald is, is de evaluatie van de geschiktheid van de respondent wel degelijk uitermate relevant.

In deze bijdrage willen we in eerste instantie die differentiële geschiktheid van respondenten in kaart brengen. Dit gebeurt door een typologie op te stellen van het antwoordgedrag van respondenten en die te relateren aan bepaalde respondentkenmerken. Vervolgens zal worden onderzocht of die kenmerken van de respondent eveneens gerelateerd kunnen worden aan de politieke voorkeur van de respondenten. Indien dit het geval is dan kan men ook verwachten dat respondenten met verschillende politieke voorkeur ook verschillen wat betreft geschiktheid om mee te werken aan een interview. Deze samenhang heeft dan als gevolg dat voor bepaalde partijen de registratie van de voorkeur en het uittekenen van het profiel van de aanhang wellicht accurater kan gebeuren dan voor andere partijen.

De data die voor de analyse gebruikt zullen worden zijn afkomstig uit het verkiezingsonderzoek dat door het Interuniversitair Steunpunt voor Politieke-Opiniononderzoek (ISPO) werd uitgevoerd na de verkiezingen van 24 november van 1991³. In dit onderzoek werd een tweetrapssteekproef getrokken uit de populatie van de Vlaamse kiesgerechtigden. Er werden 2.691 bruikbare interviews afgenomen⁴.

II. Typologie van het antwoordgedrag van respondenten

Algemeen wordt aangenomen dat het meewerken aan een survey-interview, waarbij gewerkt wordt met een gestandaardiseerde vragenlijst, bepaalde cognitieve vaardigheden veronderstelt. Om de respondentenrol op een adequate wijze uit te voeren is het noodzakelijk dat de vragen en de eventueel daaraan verbonden instructies van de interviewer over de wijze waarop de vragen moeten worden beantwoord, worden begrepen. Verder moet de respondent over voldoende verbale vaardigheden beschikken om zijn antwoorden mee te delen. De elementaire basisregel bij het opstellen van een vragenlijst nl. dat vragen zo concreet en zo eenvoudig mogelijk moeten zijn, vertrekt trouwens van het inzicht dat het beantwoorden van vragen in een interviewsituatie geen eenvoudige taak is en dat de capaciteiten van respondenten zeker niet overschat mogen worden. Het is ongetwijfeld zo dat sommige respondenten meer moeilijkheden ervaren bij hun roluitvoering dan anderen. Of anders uitgedrukt, respondenten verschillen van elkaar in de mate waarin ze geschikt zijn om geïnterviewd te worden. Het lijkt zelfs vrij plausibel om te veronderstellen dat bepaalde respondenten over onvoldoende vaardigheden beschikken om mee te werken.

Hoe kan de geschiktheid om mee te werken, worden geoperationaliseerd? Om de geschiktheid om mee te werken aan een interview te operationaliseren zal er gewerkt worden met drie verschillende indicatoren: de beoordeling door de interviewer van de capaciteit van de respondent, het geven van tegenstrijdige antwoorden en het gebruik van de 'weet niet'-antwoordmogelijkheid bij een moeilijke opdracht. Achtereenvolgens worden deze drie indicatoren kort besproken.

³ Het onderzoek werd uitgevoerd in het kader van het Programma 'Maatschappelijk Onderzoek van de diensten voor Programmatie van het Wetenschapsbeleid'.

⁴ Voor meer informatie hierover verwijzen we naar A. CARTON e.a., *Source Book of the Voter's Study in Connection with the 1991 General Election*. SOI/ K.U.Leuven, 1993, blz. 281.

Daarna wordt met de drie indicatoren een typologie van het antwoordgedrag gecreëerd waaruit de geschiktheid duidelijk blijkt.

In het verkiezingsonderzoek werd aan de interviewer gevraagd om - na het interview - 'de capaciteit van de respondent om de in het interview gestelde vragen te begrijpen en een voor hemzelf zinvol antwoord te geven', te beoordelen. Het gaat hier om een subjectieve beoordeling door de interviewer van een essentiële voorwaarde van het antwoordgedrag. Uit de antwoordverdeling blijkt dat bij een zeer kleine groep van de respondenten (2 %) die capaciteit als totaal onvoldoende werd beoordeeld. Bij nog eens 4.9% en 12.8% bleek die capaciteit respectievelijk zeer gering of gering te zijn. Van de overige 80% bevindt zich de helft (39.7%) in de categorie voldoende en de andere helft in de categorieën hoog of zeer hoog. Samengevat betekent dit dus dat bij 40% de capaciteit als voldoende wordt geëvalueerd, bij nog eens 40% is de capaciteit meer dan voldoende en bij 1 op 5 respondenten blijkt de capaciteit gering, 'zeer gering' of 'totaal onvoldoende' te zijn. Het lijkt zeer waarschijnlijk dat de beoordeling zeer gering of totaal onvoldoende gebeurt na een moeizaam interview van een moeilijk interviewbare respondent. Op basis van de antwoordverdeling van deze variabele wordt deze groep op ongeveer 7% geschat. Er dient hierbij opgemerkt te worden dat er ook bij de beoordeling door de interviewer interviewer-bias kan optreden. Indien dit in (te) sterke mate het geval zou zijn, dan zal dit in de analyse die volgt tot uiting komen.

Naast de subjectieve beoordeling van de capaciteit van de respondent is het veelvuldig gebruik van de 'weet niet'-antwoordmogelijkheid bij een relatief moeilijke taak een tweede indicator van geschiktheid. Aangenomen wordt dat wanneer men (te) veelvuldig gebruik maakt van deze antwoordmogelijkheid de interviewtaak te moeilijk is en de respondent er bijgevolg niet geschikt voor is. Een van de regels bij het opstellen van een vragenlijst is immers dat de vragen toepasbaar moeten zijn voor de respondent en dat de respondent ze moet kunnen beantwoorden⁵.

Een van de moeilijker taken in het verkiezingsonderzoek bestond erin zes partijen (Agalev, CVP, PVV, SP, VU en Vlaams Blok) te plaatsen op drie 11-puntschalen (katholiek - niet katholiek; onderneming vrij - gemeenschap moet toezicht houden; Vlaanderen moet alles beslissen - België moet alles beslissen). Daarbij kon gebruik gemaakt worden van de 'weet niet'-antwoordmogelijkheid die trouwens bij de instructie bij deze vragen expliciet werd aangeboden. De zes partijen elk driemaal beoordeeld betekent dus dat er 18 antwoorden moesten worden gegeven. Het gemiddeld percentage respondenten in de categorie 'weet niet' bedraagt 23.8%. Uit de antwoordverdelingen blijkt dat 15% van de respondenten 12 keer of meer antwoordt met 'weet-niet'; 30% doet dat 3 tot 11 keer en 55% doet dat twee keer of minder. De respondenten kennen echter de partijen die moeten geschaald worden⁶. Een behoorlijk aantal heeft het echter moeilijk met het plaatsen van de partijen op de relatief abstracte 11-puntschalen. In die zin is het probleem niet zozeer 'een weet niet'-probleem maar wel 'een kan niet'-probleem. Het is duidelijk dat bij de groep die 12 keer of meer kort na elkaar, binnen een zelfde taak, antwoordt met 'weet niet' er een sfeer gecreëerd wordt van 'dit soort vragen en interview zijn aan mij niet besteed'. De idee dat een respon-

⁵ Uitzondering hierop zijn kennisvragen. Hier zal echter gewerkt worden met kennisvragen.

⁶ Dit blijkt uit de lage frequentie 'ik ken de partij niet' bij de vraag om de partijen te rangschikken naar voorkeur.

dent enkel inhoudelijke antwoorden geeft voor de partij waarnaar zijn voorkeur uitgaat en dat men voor de andere partijen voornamelijk antwoordt met 'weet niet', wordt niet door de data ondersteund. Bij de groep respondenten die 12 keer of meer met 'weet niet' antwoordt zijn er nagenoeg geen respondenten die voor een bepaalde partij geen enkele keer antwoordt met 'weet niet'⁷.

De vragenlijst bevat ook een aantal vragen die toelaten om de (in)consistentie van de antwoorden te beoordelen. Hier wordt gewerkt met drie paar vragen waarbij de antwoorden duidelijk kunnen worden geëvalueerd wat betreft hun inconsistentie.

Het gaat hier om de vragen i.v.m. het verbieden van deelname van migranten aan politieke activiteiten (V79_13) en migranten moeten dezelfde rechten krijgen als Belgen (V52) (5%); migranten zijn niet te vertrouwen (V79_2) en Moslimgezinnen zijn over het algemeen zeer gastvrij⁸ (V79_15) (4.6%); iedereen moet eerst voor zichzelf zorgen en zijn belangen verdedigen (V27_1) en men moet steeds eerst aan de andere denken, dan aan zichzelf (V27_5) (6.9%). Wanneer men op beide items van een paar antwoordt met 'helemaal eens' of 'eens' dan wordt dit als een inconsistent antwoord beschouwd. Respectievelijk worden bij deze paren 5%, 4.6% en 6.9% inconsistente antwoorden gegeven.

Bij 85% van de respondenten werden bij deze drie vragen geen inconsistente antwoorden geregistreerd en bij 14% gebeurde dit een keer. Het geven van meerdere inconsistente antwoorden op deze vragen gebeurt dus zeer uitzonderlijk.

De drie zojuist besproken aspecten van antwoordgedrag die als indicatoren van geschiktheid kunnen beschouwd worden, hangen onderling sterk samen. Vooral de beoordeling van de interviewer en het gebruik van 'weet niet'-antwoorden is vrij sterk. Het lijkt erop dat de beoordeling door de interviewer van de bekwaamheid van de respondent sterk bepaald wordt door het gebruik van deze 'weet niet'-antwoordmogelijkheid.

Om op basis van deze drie indicatoren een typologie van antwoordgedrag te construeren waarbij geschiktheid de centrale dimensie is, werd een latente klasse analyse uitgevoerd⁹. De resultaten ervan zijn weergegeven in onderstaande tabel. De codes bij de variabelen hebben de volgende betekenis: beoordeling capaciteit (1) zeer hoog - hoog (2) voldoende (3) gering - zeer gering - totaal onvoldoende; gebruik 'weet niet' (1) minder dan 2 (2) 3 tot 11 (3) 12 of meer; inconsistente antwoorden (1) geen (2) 1 of 2.

7 Bij de groep respondenten met 12 keer of meer een 'weet niet'-antwoord bedraagt het gemiddeld percentage (voor de zes partijen) met geen enkel 'weet niet'-antwoord slechts 0.6%.

8 Het hoge aantal 'weet niet'-antwoorden bij dit item werd niet beschouwd als een inconsistent antwoord.

9 A. McCUTHEON, Latent Class Analysis. Sage University paper 64. Newbury Park, CA, Sage Publications. 1987, 95 blz.

Tabel 1

Latente klasse en conditionele latente klasse probabiliteiten

Type		Beoordeling capaciteit			Gebruik weet niet			Inconsistente antwoorden	
		1	2	3	1	2	3	1	2
I	.41	.81	.19	.00	.76	.24	.00	.90	.10
II	.48	.15	.65	.20	.45	.37	.18	.82	.18
III	.11	.00	.05	.95	.18	.25	.58	.84	.26

Bij deze latente klasse analyse dienden er drie klassen of types onderscheiden te worden om een voldoende goede 'fit' te bekomen (χ^2 -kwadraat=2.36, $df=3$, $p = 0.5$).

De eerste kolom probabiliteiten in de tabel zijn de latente klasse probabiliteiten. Deze probabiliteiten drukken de kans uit dat een element behoort tot een van de drie onderscheiden types. De inhoudelijke omschrijving van de types kan gebeuren op basis van conditionele latente klasse probabiliteiten. Dit zijn de kansen om in een categorie van een variabele terecht te komen gegeven dat men tot een type behoort. In de tabel zijn deze conditionele latente klasse probabiliteiten voor de drie variabelen weergegeven naast de latente klasse probabiliteiten.

Bij het eerste type zijn de conditionele latente klasse probabiliteiten (zeer) hoog voor de categorieën capaciteit zeer hoog - hoog (.81), weinig gebruik weet niet (.76), en geen inconsistente antwoorden (.90). Dit type bevat duidelijk respondenten die zeer geschikt zijn om te interviewen. We benoemen dit type dan ook als zijnde 'zeer geschikt'. Het gaat hier om ongeveer 40 % van de respondenten. Bij het tweede type zijn de conditionele probabiliteiten in de zonet opgesomde categorieën beduidend lager en zijn ze - in vergelijking met het eerste type - hoger in die categorieën die wijzen op een iets minder geschiktheid om geïnterviewd te worden. Dit type bevat - in vergelijking met het eerste type - reeds een aantal respondenten die minder geschikt zijn om geïnterviewd te worden. Toch is de overgrote meerderheid geschikt. We benoemen dit type dan ook als zijnde 'geschikt'. De latente klasse probabiltiteit (.48) maakt duidelijk dat bijna de helft van de respondenten tot dit tweede type behoren. Het derde type (11%) bevat dan respondenten die minder of 'ongeschikt' zijn om te interviewen. In vergelijking met de twee andere types bekomen we de hoogste conditionele latente klasse probabiliteiten in die categorieën die we verbinden met moeizaam interviewen. Wel is de kans op een inconsistent antwoord 'slechts' .26. Deze kans is echter wel significant (niveau.1) groter dan de .18 voor die variabele in type II¹⁰.

Op basis van deze profielen van conditionele latente klasse probabiliteiten is het duidelijk dat die drie types kunnen gekarakteriseerd worden door en verschillen in geschiktheid.

In de volgende paragraaf gaan we in op de vraag wie nu die meer en minder geschikte respondenten zijn.

¹⁰ Wanneer een model getest wordt waarin de conditionele kans op een inconsistent antwoord voor type III en type II aan elkaar gesteld worden dan treedt er een significante verslechtering (niveau.1) op van de fit.

III. Determinanten van antwoordgedrag

Gegeven de essentie van de respondentrol nl. het beantwoorden van vragen, lijkt het vrij evident om te veronderstellen dat de geschiktheid om deze rol te vervullen gerelateerd is aan het opleidingsniveau van de respondent. Alwin en Krosnick¹¹ merken op dat geschoolde respondenten waarschijnlijk meer vertrouwd zijn met de types van vragen die ook in een interview gebruikt worden en dat ze wellicht daardoor hun opvattingen gemakkelijker kunnen vertalen in de antwoordmogelijkheden die worden aangeboden. Uit de resultaten van hun analyse blijkt dat een hogere opleiding de tendens tot het geven van onbetrouwbare antwoorden reduceert.

Niet alleen opleiding maar ook leeftijd lijkt in deze context een belangrijk respondentkenmerk te zijn. In zijn overzichtswerk 'Survey Errors and Survey Costs' vermeldt Groves¹² dat interviewers er dikwijls over klagen dat het moeilijk is om oudere respondenten te interviewen. De taakverdeling in een interview nl. dat de interviewer de vragen stelt en dat van hen (de respondenten) verwacht wordt dat ze antwoorden geven, is voor ouderen minder duidelijk. Verder volgen ze de instructies niet die bij sommige vragen behoren, hebben ze het moeilijker om zich bepaalde zaken te herinneren en hebben ze de neiging om snel uit te weiden. Ouderen worden ook gekenmerkt door een hogere non-respons en een grotere gevoeligheid voor interviewereffecten¹³. Kortom oudere respondenten lijken minder geschikt dan jongere.

Op basis van deze bevindingen i.v.m. opleiding en leeftijd verwachten we dan ook dat beide kenmerken gerelateerd kunnen worden aan de in de vorige paragraaf geconstrueerde typologie. Meer concreet wordt verwacht dat het aandeel van de laag opgeleiden en de ouderen groter is in de het type 'ongeschikt' dan in de types 'geschikt' en 'zeer geschikt'. Ook bij deze laatste twee types kunnen wellicht nog verschillen worden vastgesteld. On deze verwachtingen te testen werd een log-lineaire analyse uitgevoerd op de tabel met de variabelen type, leeftijd en opleiding. De variabelen leeftijd en opleiding werden daarbij gedichotomiseerd. Bij leeftijd werden de categorieën 'minder dan 56' en 'meer dan 56 jaar' onderscheiden; bij opleiding bevat de categorie 'laag' alle respondenten die hoger beroepsonderwijs of minder dan hoger beroepsonderwijs volgden. Bij beide variabelen bestaat de tweedeling dus uit een wellicht moeilijk te interviewen categorie (lage opleiding, hogere leeftijd) en een vermoedelijk gemakkelijk te interviewen categorie. Voor de respondenten toe te kennen aan een van de onderscheiden klassen van de typologie werden de kansen berekend dat de elementen van een bepaalde cel van de tabel tot een bepaalde klasse behoren. De elementen van een cel werden toegewezen aan die klasse met de grootste conditionele kans¹⁴.

Het vooropgezette en te testen model bevat een relatie-effect tussen de variabelen type en leeftijd (afgekort: TL) en een relatie-effect tussen type en opleiding (afgekort: TO). Het model bevat om technische redenen ook nog het rela-

11 D.F. ALWIN, J.A. KROSNICK, The reliability of survey attitude measurement, the influence of question and respondent attributes. *Sociological Methods and Research*, 1991, pp. 138-181.

12 M. GROVES, *Survey Error and Survey Costs*, New York, 1989, blz.

13 M. GROVES, o.c., pp. 441-442.

14 Daar de toekenning gebeurt op basis van de grootste conditionele kans worden er fouten gemaakt. Het foutenpercentage bedraagt hier 20%.

tie-effect tussen de als onafhankelijk te denken variabelen leeftijd en opleiding (afgekort: LO). Dit model (LO,TO,TL) heeft een behoorlijk goede fit: chi-kwadrat = 2.47, df = 2, P = 0.29. De analyse bevestigt dus de verwachte relaties tussen de respondenttypes en de variabelen opleiding en leeftijd. In onderstaande tabel worden - op basis van de verwachte frequenties onder het geselecteerde model - de kansverhoudingen ongeschikt versus geschikt en ongeschikt versus zeer geschikt weergegeven. Het patroon van deze kansverhoudingen bevestigt verder de verwachting dat bij de laag opgeleiden en ouderen de kans om tot het 'ongeschikte' type te behoren toeneemt. De kansverhoudingen zijn telkens groter voor de laag opgeleiden dan voor de hoog opgeleiden en zijn telkens groter voor de ouderen dan voor de jongeren. Vooral de verschillen tussen de opleidingscategorieën zijn vrij uitgesproken. Er is dus een sterk opleidingseffect en een zwakker leeftijdseffect¹⁵. Vooral bij de hoger opgeleiden zijn de kansverhoudingen klein. Dit impliceert dat er bij de hoger opgeleiden weinig 'ongeschikten' zijn. Verder zien we dat bij de ouderen die laag opgeleid zijn de kans op een 'ongeschikte' respondent 0.68 keer de kans op een 'zeer geschikte' respondent is. Dat betekent dus dat in die categorie (laag opgeleid en oud) er in vergelijking met het aantal 'zeer geschikten' er een aanzienlijk aandeel is van 'ongeschikte respondenten'. Indien de kansverhouding gelijk zou zijn aan 1 dan zou dit betekenen dat er evenveel 'ongeschikten' als 'zeer geschikten' zijn.

Tabel 2

Kansverhoudingen 'ongeschikt' (type III) versus 'geschikt' (type II) en 'ongeschikt' (type III) versus 'zeer geschikt' (type I) naar opleiding en leeftijd.

Leeftijd	Opleiding			
	Laag		Hoog	
	Jong	Oud	Jong	Oud
n	943	557	970	177
type III vs. type II	.19	.26	.04	.06
type III vs. type I	.63	.68	.02	.03

IV. Respondentkenmerken en politieke voorkeur

Op basis van de data van het verkiezingsonderzoek wordt in het rapport: 'van waar komen ze, wie zijn ze? Stemgedrag en verschuivingen op 24 november 1991'¹⁶ o.a. een sociaal-demografische beschrijving gegeven van de politieke partijen. Uit deze resultaten blijkt dat o.a. leeftijd en onderwijsniveau een 'significant' netto-effect hebben op het stemgedrag. Tussen de aanhang van politieke partijen zijn er dus verschillen wat betreft leeftijdsopbouw en opleidingsniveau. Voor onze analyse is van belang om deze verschillen te specificeren aan de hand van de indeling van de variabelen leeftijd en opleiding die eerder werd gemaakt.

¹⁵ Het weglaten van het effect van leeftijd resulteert in een significante (niveau.05) verslechtering van de fit van het model.

¹⁶ M. SWYNGEDOUW, J. BILLIET, A. CARTON, Van waar komen ze, wie zijn ze? Stemgedrag en verschuivingen op 24 november 1991. ISPO- Bulletin nr 1992/3. Leuven, blz. 46.

De vraag is of bij sommige partijen er beduidend meer personen aanwezig zijn uit de moeilijker te interviewen categorieën lager opgeleiden en/of ouderen.

In onderstaande tabel vinden we per partij het percentage laag opgeleiden en het percentage ouderen. Beide samenhangen zijn significant (leeftijd: chi-kwadrat = 114.18, $df = 9, p$

Tabel 3

Percentage laag opgeleiden en ouderen per politieke partij.

Partij	Agalev	CVP	PVV	SP	VL Blok	VU	Rossem	and	Bl	W.N.
% laag	31.7	60.1	48.4	65.6	60.9	44.5	60.0	54.2	71.3	64.2
% ouderen	9.7	37.7	21.3	29.6	19.8	31.5	9.4	15.9	34.0	36.8

Voorname Agalev, Rossem en Anderen tellen weinig ouderen in hun rangen. Relatief veel ouderen vinden we bij de CVP en in de categorieën Blanco/ongeldig en weet niet. Agalev en de VU bevatten relatief gezien veel hoog opgeleiden, Blanco/ongeldig, 'weet niet' en SP relatief weinig.

Gegeven deze samengangen van politieke voorkeur met leeftijd en opleiding mogen we dus verwachten dat de politieke voorkeur ook zal samenhangen met de typologie van het antwoordgedrag die in de vorige paragraaf werd opgesteld. Meer concreet verwachten we dat bij de Agalev-kiezers (Jong - hoog opgeleid) er een aanzienlijk aandeel respondenten zijn die tot het type 'zeer geschikt' behoren. De hoogste percentages 'ongeschikten' worden in de categorieën 'weet niet' en Blanco/ongeldig verwacht. In die categorieën zijn er immers hoog opgeleiden en veel ouderen.

V. Antwoordgedrag en politieke voorkeur

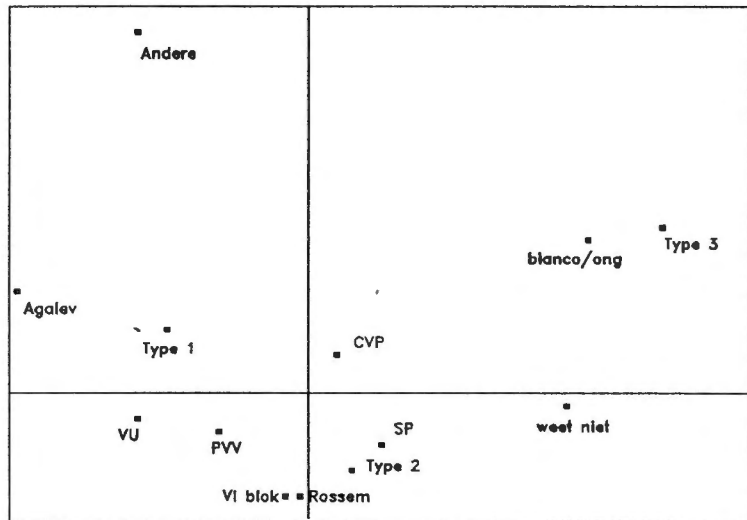
De verwachte samenhang tussen politieke voorkeur en de geschiktheid om mee te werken aan een interview - zoals die in de typologie van het antwoordgedrag tot uiting komt - wordt bevestigd (chi-kwadraat, = 110.35, $df = 18, p = < 0.001$). Agalev, VU en andere bevatten een opmerkelijk groter aandeel respondenten die zeer geschikt zijn. Het gaat respectievelijk om 57%, 48% en 56% tegenover een globaal percentage van 39%. Voor Agalev was dit expliciet verwacht. Maar ook voor de VU met relatief veel hoog opgeleiden en Anderen met veel jongeren is dit zeker niet onverwacht. Ook geheel in de lijn van de verwachtingen is het relatief groot aandeel ongeschikte respondenten in de categorieën Blanco/ongeldig en 'weet niet' (19% en 16%). Iets meer dan een kwart van de ongeschikte respondenten behoort tot deze twee categorieën. Een moeilijk interviewbare respondent is blijkbaar ook politiek moeilijk te situeren. Men kan ook stellen dat het survey-interview als waarnemingsinstrument niet erg geschikt is om informatie te bekomen bij personen die politiek geen uitgesproken voorkeur hebben. Verder vinden we bij de CVP en SP iets hogere percentages ongeschikten. Meer dan de helft van de respondenten met een voorkeur voor PVV en Vlaams Blok situeren zich in type II (respectievelijk 51% en 55%); voor die twee partijen is het percentage ongeschikte respondenten vrij laag (respectievelijk 6% en 7%).

Om de samenhang tussen politieke voorkeur en antwoordgedrag aanschouwelijk voor te stellen werd een correspondentie uitgevoerd op de tabel met

beide variabelen. De resultaten daarvan zijn weergegeven in onderstaande figuur.

Figuur I

Samenhang tussen politieke voorkeur en antwoordgedrag:

De horizontale as van deze figuur (verklarde inertie = 90%) is duidelijk de belangrijkste en kan geïnterpreteerd worden in termen van geschiktheid. Het zijn dan ook voornamelijk de horizontale afstanden die belangrijk zijn. Meest rechts op deze as situeert zich het punt met betrekking tot het 'ongeschikte' type. Zoals verwacht en reeds aangegeven situeren de categorieën Blanco/ongeldig en 'weet niet' het dichtst bij dit punt. Dit betekent dat ze er het sterkst door beïnvloed worden. Aan de andere zijde van deze dimensie vinden we Agalev, Anderen en VU. Ook de PVV sluit aan bij het gebied dat gekenmerkt wordt door het type 'zeer geschikt'. De wat merkwaardige positie van de categorie 'Andere' kan verklaard worden door het relatief gering aantal personen in het type 'geschikt'.

VI. Besluit

Personen met een verschillende politieke voorkeur verschillen ook in de mate waarin ze geschikt zijn om mee te werken aan een politieke opiniepeiling. Deze differentiële geschiktheid wordt mede bepaald door verschillen in opleidingsniveau en leeftijd. Dit heeft ongetwijfeld tot gevolg dat politieke peilingen voor bepaalde partijen 'juister' zijn dan voor andere. Ook werd het duidelijk dat het moeilijk is om van de categorieën Blanco/ongeldig en 'weet niet' informatie te bekomen. De mogelijkheden van een politieke peiling mogen voor bepaalde groepen en meer in het bijzonder de ouderen en de laag opgeleiden, niet overschat mogen worden. Willen politieke peilingen hun geloofwaardigheid behouden - of moeten we stellen herwinnen - dan dient men bij de opbouw van de vragenlijst

en de training van de interviewers voldoende aandacht te hebben voor de respondenten van het type 'ongeschikt'.

Summary: Political preference and response behaviour in political opinion surveys

In this article a typology of respondent's ability to participate in a survey interview is created by means of a latent class analysis. The indicators in the analysis are: the interviewer's evaluation of the respondent's ability, the use of the "don't know" response category and inconsistent answers. It was possible to fit a latent class model with three classes or types of respondents. The three types are clearly differentiated concerning ability. As expected, this typology is related to respondent's education and age. Ability to participate is higher for better educated and younger respondents. Given the fact that political preference is also related to these two background characteristics, there is a relationship between the respondent's typology and the political preference of the respondents.